

Motywy literackie: natura

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: św. Franciszek z Asyżu, *Pieśń słoneczna*.
- Źródło: Franciszek Karpiński, *Do Justyny. Tęskność na wiosnę*, [w:] *Świat poprawiać - zuchwałę rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia*, s. 262.
- Źródło: Johann Wolfgang Goethe.
- Źródło: Jacek Lyszczyzna, *Natura, historia, egzystencja: w poszukiwaniu romantycznego uniwersum*, Katowice 2011, s. 48–50.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń świętojańska o Sobótce*.
- Źródło: „*Odprawa posłów greckich*” Jana Kochanowskiego jako prototyp polskiego dramatu.

Motywy literackie: natura

Natura

Źródło: domena publiczna.

” Johann Wolfgang Goethe

Natura. Otacza nas i obejmuje. Żyjemy wśród niej i jesteśmy jej obcy. Rozmawia z nami nieustannie, a nie zdradza nam swych tajemnic. Jest w niej wieczne życie, rozwój i ruch... Wszystko dzieje się za jej sprawą, wszystko jest jej zasługą.

Źródło: Johann Wolfgang Goethe.

Relacja między człowiekiem a naturą to jedno z najważniejszych zagadnień w dziejach naszej cywilizacji, równie istotne dla filozofa, ekologa, artysty, jak i „zwykłego” człowieka. Określa nasze miejsce w świecie i we wszechświecie, a także naszą tożsamość. Pozwala zrozumieć, kim jesteśmy, skąd pochodzimy i dokąd zmierzamy. Warto sobie uświadomić, że filozofia jako nauka narodziła się właśnie z obserwacji przyrody. Pierwsi znani nam filozofowie, czyli starożytni Grecy, np. Tales, Anaksymander, Anaksymenes i Heraklit zadawali pytania dotyczące narodzin świata, jego rozwoju i zasad, którymi się on rządzi.

Twoje cele

- Powtórzysz wiadomości związane z realizacją motywu natury w literaturze.
- Wyjaśnisz rolę motywu natury w literaturze różnych epok.
- Porównasz rolę motywu natury w romantyzmie z inną wybraną epoką literacką.

Przeczytaj

Przykłady realizacji motywu natury w literaturze

Kwiatki świętego Franciszka (średniowiecze)

Bohaterami zbioru opowiadań są żyjący na przełomie XII i XIII w. święty Franciszek z Asyżu i jego uczniowie. Poszczególne epizody prezentują franciszkański wzorzec życia, będący doskonałym wcieleniem nauki Biedaczyny z Asyżu. Jej ważnym elementem jest kult natury, która jest rozumiana jako doskonałe dzieło Boga i prowadzi do afirmacji świata (aby uwypuklić motyw natury, warto przytoczyć kilka biblijnych źródeł Franciszkowego zachwytu nad naturą: Mdr 13,5; Ps 148,7-10; Mt 6,28-29). Mówi o tym początek *Pieśni słonecznej*, której autorstwo przypisuje się świętemu:

Giotto di Bondone, *Św. Franciszek z Asyżu głoszący kazanie do ptaków pod drzewem*, pomiędzy 1297 a 1299

Źródło: *Hołd prostego człowieka*, Wikimedia Commons, domena publiczna.

” **św. Franciszek z Asyżu**

Pieśń słoneczna

Bądź pochwalony, Panie mój, ze wszystkimi twory.

W szczególności z panem braciszkiem słońcem.

Które dzień niesie i sobą nam świeci,

Jest piękne, jasne i roznieca blask wielki.

I Twem, o Najwyższy, jest wyobrażeniem.

Źródło: św. Franciszek z Asyżu, *Pieśń słoneczna*.

Inne idee św. Franciszka to wynikające z autentycznej miłości bliźniego zainteresowanie losem ubogich, wyrzeczenie się dóbr doczesnych i pochwała wszelkiego, nawet najmniejszego stworzenia. Na uwagę zasługuje stosunek do zwierząt, które były nazywane przez świętego „braćmi mniejszymi”, a więc istotami wymagającymi szacunku i zrozumienia, do których (np. do jaskółek) święty wygłaszał swoje słynne kazania. *Kwiatki świętego Franciszka* zostały przetłumaczone na język polski w roku 1910 przez Leopolda Staffa, wpisując się w ówczesne zainteresowania postacią tego świętego, które na przełomie XIX i XX stulecia przyniosło wiele prac popularnych i naukowych, a w sztuce zrodziło nurt zwany [franciszkanizmem](#) (w poezji reprezentowali go m.in. Jan Kasprówic lub wspomniany wyżej Leopold Staff).

Johann Wolfgang Goethe *Król olch* (romantyzm)

Ilustracja do *Króla Olch* autorstwa Moritza von Schwinda

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ballada przedstawia dramatyczny dialog ojca i syna. Umierające dziecko, które wiezie ojciec, majaczy i opowiada o tajemniczym królu olch, który wabi go do swego leśnego pałacu, aby bawił się z jego córkami. Sceneria, w jakiej rozgrywają się wydarzenia (las okryty mrokiem nocy, mgła i zamieć), stwarza nastrój grozy i tajemniczości. Stanowi doskonałe tło dla uczuć bohaterów: ojca rozpaczliwie walczącego o życie syna i słabnącego dziecka, które zaczyna dostrzegać rzeczywistość naprzyrodzoną i coraz bardziej jej ulega. Rola motywu natury w balladzie jest jednak donioślejsza, zgodnie ze

znaczeniem, jakie przypisywali przyrodzie romantycy. Na opisy natury składały się, co prawda, konwencjonalne elementy, takie jak las, jezioro, rzeka lub noc. Jednak z tym na pozór zwykłym krajobrazem łączyła się tajemnica; często, jak w balladzie Goethego, był ożywiany fantastycznymi postaciami. Romantyczne obrazy natury symbolizowały nadprzyrodzoną, metafizyczną, niemal sakralną sferę, w odróżnieniu od rzeczywistości materialnej, dostępnej rozumowi i zmysłom. W wielu utworach, jak w balladzie *Król Olch*, natura urastała do roli pełnoprawnego bohatera literackiego, budzącego grozę i fascynację zarazem. Kluczowa dla interpretacji utworu jest odpowiedź na pytanie, kim jest król „olszyn w koronie, z ogonem jak żmija!”. To postać symboliczna, którą można interpretować jako znak świata duchowego lub naturę wraz z jej niezmiennymi prawami życia i śmierci.

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z roku 1811 i 1812 we dwunastu księgach wierszem* (romantyzm)

Ilustracja do utworu *Pan Tadeusz*.

Źródło: Polona, domena publiczna.

Pan Tadeusz jest jednym z najważniejszych polskich dzieł literackich, narodową epopeją. Na fabułę składają się trzy przeplatające się wątki: perypetie miłosne Tadeusza, spór o zamek Horeszków oraz wątek patriotyczny, który buduje głównie historia konspiracyjnej działalności księdza Robaka. Soplicowo, gdzie rozgrywa się akcja utworu, stało się dla Mickiewicza symbolem Polski – kraju, za którym tęsknił i jaki pamiętał z czasów dzieciństwa. W owym świecie panuje ład i harmonia, ludzie czują się bezpieczni, a relacje z innymi opierają się na wzajemnej grzeczności i szacunku. Mickiewicz z pietyzmem opisał szlacheckie zwyczaje, wystarczy wspomnieć tak znakomite i zapadające w pamięć sceny, jak grzybobranie czy tańczenie poloneza.

Natura w *Panu Tadeuszu* jest sprzężona z nostalgią oraz arkadyjskością wewnątrz wspomnień autora o wyidealizowanym kraju dzieciństwa. Autor przedstawia czytelnikowi opisy przyrody, o których Julian Przyboś napisał:

” Obrazy przyrody w *Panu Tadeuszu* są zaiste jakby wyjęte z raju wymarzonego przez realistę. W raju tym równocześnie kwitną kwiaty wiosenne i dojrzewają owoce jesieni. (...) W tym raju rosną drzewa, krzewy i trawy niby takie same jak w rzeczywistości, podobne, ale jednak inne, piękniejsze, ubarwione i obwiedzione rysunkiem i ugrupowane w szczególnym porządku perspektywicznym, jak na obrazie malarskim.

Eliza Orzeszkowa *Gloria victis* (pozytywizm i Młoda Polska)

Nowela przedstawia jeden z epizodów powstania styczniowego: krwawą i przegraną dla Polaków bitwę, w której walczył oddział Romualda Traugutta. Śmierć młodych powstańców oraz ich bezimienna mogiła w lesie zostają opisane przez szczególnego narratora. Jest nim przyroda – wiatr, drzewa, kwiaty... Zabieg ten nadaje utworowi charakter baśniowy, ale niesie także głębszy sens. To nie ludzie, ale przyroda przechowuje prawdę o przeszłości, o młodych powstańcach, którzy zginęli w walce o wolność. Natura współczuje człowiekowi, z czego wynika, że istnieje między nimi ścisła zależność; człowiek jest częścią przyrody, jednym z jej elementów.

Autorka dokonała mityzacji zrywu narodowego, utrwaliła pamięć o powstańcach i ich czynie, świadczy o tym m.in. zakończenie utworu – pędzący wiatr, który roznosi po świecie słowa: „Gloria victis” (chwała zwyciężonym).

Słownik

Arkadia

fikcyjna kraina traktowana przez poetów jako kraina wiecznej szczęśliwości, spokoju, ładu, sielskiego życia; od jej nazwy wywodzi się określenie „topos arkadyjski”; także nazwa historycznej krainy sytuowanej na Półwyspie Peloponeskim

franciszkanizm

pojęcie, które w odniesieniu do literatury określa tendencje w literaturze przełomu wieków inspirowane duchowością i żywotem św. Franciszka z Asyżu, objawiające się poprzez afirmację życia, umiłowanie natury i wiarę opartą na osobistej relacji z Bogiem

locus amoenus

(łac. miejsce przyjemne) – określenie toposu szczęśliwego miejsca, zazwyczaj przedstawianego jako przestrzeń łagodnej i sielskiej natury

topos

(gr. *tópos koinós*, łac. *locus communis*) – pojęcie wprowadzone do badań literackich przez niemieckiego uczonego Ernsta C. Curtiusa; oznacza ono „miejsce wspólne” w kulturze, czyli wciąż powracające motywy i tematy, które wskazują na ciągłość tradycji danej kultury

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią map myśli. Uzupełnij je o własne przykłady realizacji motywu natury.

Polecenie 2

Prześledź, jak zmieniało się podejście do natury w zależności od epoki. Zanotuj swoje obserwacje.

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka. Następnie własnymi słowami scharakteryzuj rolę natury w literaturze romantycznej.

Źródło: Jacek Lyszczyzna, *Natura, historia, egzystencja: w poszukiwaniu romantycznego uniwersum*, Katowice 2011, s. 48–50.

Polecenie 2

Skontrastuj opisaną przez prof. Jacka Lyszczyne rolę natury w literaturze romantyzmu ze sposobem wykorzystania tego motywu w innej epoce literackiej, np. w Młodej Polsce. Zapisz swoje wnioski.

Ćwiczenie 1

Rozpoznaj przywołany przez Jana Kochanowskiego motyw związany z relacją człowieka i natury. Wyjaśnij, dlaczego był on tak często wykorzystywany w epoce renesansu.

” Jan Kochanowski

Pieśń świętojańska o Sobótce

Jemu sady obradzają.

Jemu pszczoły miód dawają;

Nań przychodzi z owiec wełna

I zagroda jagniąt pełna.

Źródło: Jan Kochanowski, *Pieśń świętojańska o Sobótce*.

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij rolę przyrody w wierszu Franciszka Karpińskiego *Do Justyny. Tęskność na wiosnę* reprezentującym nurt sentymentalny w literaturze oświecenia.

” Franciszek Karpiński

Do Justyny. Tęskność na wiosnę

Już tyle razy słońce wracało
I blaskiem swoim dzień szczyli,
A memu światłu cóż to się stało,
Że mi dotychczas nie świeci?

Już się i zboże do góry wzbiło,
I ledwie nie ktoś chce wydać;
Całe się pole zazieleniło:
Mojej pszenicy nie widać!

[...]

O wiosno! Pókiż będę cię prosił,
Gospodarz zewsząd stroskany?
Jużem dość ziemię łzami urosił:
Wróć mi urodzaj kochany!

Źródło: Franciszek Karpiński, *Do Justyny. Tęskność na wiosnę*, [w:] *Świat poprawiać - zuchwałę rzemiosło. Antologia poezji polskiego Oświecenia*, s. 262.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Motywy literackie: natura

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- powtórzy wiadomości związane z realizacją motywu natury w literaturze;
- wyjaśni rolę motywu natury w literaturze różnych epok;
- porówna rolę motywu natury w romantyzmie z inną wybraną epoką literacką.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- prezentacja multimedialna;
- przekład intersemiotyczny.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „Motywy literackie: natura”. Prosi uczestników zajęć o przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”.
2. Uczniowie na podstawie informacji zamieszczonych na mapie myśli przygotowują przekład intersemiotyczny jednego dzieła sztuki, które koresponduje z motywem natury wraz z uzasadnieniem. W swojej wypowiedzi powinien zwrócić uwagę na elementy przekładu intertekstualnego oraz

zastosować pojęcia właściwe do omawiania tekstu literackiego oraz plastycznego.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Wybrany uczeń prezentuje pracę przygotowaną w domu.
2. Wyświetlenie na tablicy tematu i celów zajęć oraz wspólne z uczniami ustalenie kryteriów sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimediami.** Cała klasa uzupełnia mapę myśli o własne przykłady realizacji motywu natury. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedź, udziela też uczniom informacji zwrotnej.
2. Uczniowie zostają podzieleni na 3 grupy. Każdy zespół rozwiązuje wszystkie polecenia i ćwiczenia zawarte w sekcji „Audiobook”. Następnie, aby uzasadnić poprawność rozwiązań, omawiają je na forum klasy. Po wyznaczonym czasie następuje wspólne omówienie wszystkich rozwiązań.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie odczytuje temat lekcji i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Zadaje również pytania podsumowujące i prosi wybranych uczniów o odpowiedzi.
 - Jaką rolę odgrywał motyw natury w literaturze różnych epok?
 - Jakie znasz przykłady realizacji motywu natury w literaturze?

Praca domowa:

1. Na podstawie mapy myśli prześledź, jak zmieniało się podejście do natury w zależności od epoki. Zanotuj swoje obserwacje.

Materiały pomocnicze:

- https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne-r2006-t9/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne-r2006-t9-s178-188/Studia_Etnologiczne_i_Antropologiczne-r2006-t9-s178-188.pdf
- J. Kolbuszewski, *Literatura i przyroda. Antologia ekologiczna*, Katowice 2000.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.